

Volkstuin
Ganshoren
Foto: Hannes
De Geest

DE OPMARS VAN HET
STEDELIJKE TUINIEREN

GROEI EN BLOEI IN EEN ASFALTCULTUUR

Steeds meer stadsbewoners voelen hun groene vingers kriebelen. Ze starten hun eigen moestuintje, op hun terras of in een collectieve tuin, of gaan hun groenten zelf oogsten op de boerderij.

Vooral in Brussel loopt deze trend, die een vijftal jaar geleden begon, intussen op kruissnelheid. Naast de ecologische kant valt vooral het sterk sociale karakter van veel initiatieven op.

Urban Farm,
d&mdepot

Hoewel de verschillende moestuintjes los van elkaar niet echt opvallen, is het ongelooflijk wat er allemaal beweegt eens je wat dieper graaft. Want ook stadsbewoners zijn steeds meer met hun voeding en gezondheid bezig, en willen weten vanwaar hun voedsel komt. Daarnaast draagt ons toenemende bewustzijn voor de natuur wellicht bij tot deze evolutie. We zijn ons bewust van de vervuiling, en proberen door het eten van voedsel uit de buurt een tegenwicht te bieden aan de grootproductie en het industriële systeem. Tegelijk met de globalisering is er dus een tendens om zich opnieuw meer op de eigen omgeving toe te leggen.

Om die redenen schoten de moestuintjes in steden als New York, Berlijn, Londen en Amsterdam de voorbije jaren als paddenstoelen uit de grond. Heel wat mensen plaatsten enkele bakken op hun terras, en gingen zelf aan de slag met sla, pepers en kruiden. Ook in ons land kweken intussen heel wat liefhebbers zelf groenten op hun terras. Een mooi voorbeeld hiervan is de daktuin van kunstenaar ANNEMIE MAES die op zo'n 750 vierkante meter het kweken van mediterrane kruiden combineert met het kweken van groenten en fruit in bakken van de appelveiling van Haspengouw en het kweken van bloemen als voedsel voor haar bijen. In deze OpenGreen-Farm haalt ANNEMIE MAES inspiratie voor haar artistieke werk, dat zich op de grens tussen ecologie, kunst en

technologie beweegt. Al is natuurlijk ook de opbrengst, die kadert binnen het slow-foodprincipe, niet onbelangrijk. Ook kenmerkend voor deze tendens is het feit dat AVEVE de voorbije jaren verschillende winkels in het centrum van grote steden als Antwerpen en Gent opende. Ze verkopen er niet alleen bakken om groenten in te kweken, maar ook zaadjes voor plantjes die gemakkelijk te oogsten zijn. En Leefmilieu Brussel springt mee op de kar met zijn gratis startkit voor particulieren, die heerlijke groenten binnen handbereik belooft.

Een stapje verder gaan de collectieve moestuinen in bakken op verloren ruimtes in de stad. Zo zijn er intussen in Brussel minstens een vijftigtal, en hun aantal groeit nog voortdurend. Zo startte WOUTER DE RAEVE een vijftal jaar geleden *Mr. and Mrs. Potager* op aan station Congres. De moestuin was meteen een sociaal project voor de wijk Meiboom, en de eerste twee jaar begeleidde WOUTER DE RAEVE de mensen bij het onderhoud. Intussen houden ze de moestuin zelfstandig draaiende, en zitten ze tussen het werken door samen op de *Bank for all*, een houten zitmeubel dat WOUTER DE RAEVE bij de moestuin ontwierp. Een ander mooi voorbeeld is de moestuin op het dak van de Albertina-bibliotheek. Met zijn 350 vierkante meter en oriëntatie naar het zuiden leent het terras van de Koninklijke Bibliotheek zich uitstekend voor *Potage-Toit*. Het project werd in goede banen geleid door FILIPPO DATTOLA van de Brusselse vzw Le Début des Haricots, en intussen wordt de oogst gretig gebruikt door de keukenploeg van de bib zelf.

Soms start de overheid deze projecten op, maar vaak komen ze ook vanuit de bewoners zelf of vanuit actiegroepen. Zo richtte een groepje natuur- en stadsliefhebbers de vereniging CanalPARK op, waarmee ze de buurt rond de Ninoofsepoort nieuw leven in willen blazen. "Toen we hoorden dat de gemeente Molenbeek plantenbakken had aangekocht om in dit ietwat verloren parkje te zetten, zijn we op de kar gesprongen. Intussen hebben we fruitbomen in de bakken geplant, en ruimen we het afval op telkens we hier komen. Op korte termijn willen we hier ook een weide met wilde bloemen maken, en het park uitbreiden tot de overkant van de straat. Op lange termijn zouden we het liefst van al de gigantische, leegstaande loods afbreken om er moestuinen te installeren, maar omwille van asbestproblemen kunnen we dat helaas niet zelf doen. Met onze aanwezigheid willen we wegen op de toekomst van deze site die – met de mogelijke bouw van een museum voor moderne kunst – op dit moment enorm veel aandacht krijgt", vertelt RAF KNOPS.

“ De laatste tijd merken we een toenemende belangstelling bij jonge gezinnen voor de tuintjes.”

Hannes De Geest

Volkstuintjes

Daarnaast zijn er de volkstuintjes die niet bij de eigen woning liggen en deel uitmaken van een groter geheel. Deze tuintjes genieten eigenlijk al een lange traditie, maar kennen door de hele hype rond tuinieren in de stad een hernieuwde belangstelling. In 1861 legde PIETER BORTIER de eerste volkstuinen aan in Gistel. Die trend hing toen samen met het opkomen van een arbeidersklasse, en werd vooral door de vereniging het Werk van den Akker en den Haard – intussen uitgegroeid tot Tuinhier – gestimuleerd. Rond de Eerste Wereldoorlog zagen de eerste tuinverenigingen het levenslicht. Intussen zijn er naar schatting nog zo'n 4 500 echte volkstuinders actief in Vlaanderen en 1 500 in Brussel, en bestaan er heel wat verenigingen.

“Zelf ben ik ondervoorzitter van VBVT, een vzw die aangesloten is bij Tuinhier”, vertelt HANNES DE GEEST. “De laatste tijd merken we inderdaad een toenemende belangstelling bij jonge gezinnen voor de tuintjes. Wellicht zit de precaire economische situatie van veel gezinnen in Brussel daar voor iets tussen. Andere tuiniers doen het meer vanuit hun ecologische bewustzijn. Met onze vereniging willen we de kennisoverdracht tussen jong en oud stimuleren, maar

we organiseren ook wedstrijden en acties. Zo konden we de terreinen aan de Schapenweg achter het UZ Brussel in Jette, waar ik ook zelf een tuintje heb, vrijwaren van de bouw van een stadion. Ons erfpacht is intussen zelfs verlengd, en in de boomgaard zijn zopas 20 extra appelbomen geplant. Daarnaast heeft onze Ukkelse afdeling Carpe Diem een terrein aan de Horzelstraat nieuw leven ingeblazen door de beplanting opnieuw te verzorgen en een petanquebaan aan te leggen. Eén keer per maand organiseren ze er ook een brunch of aperitief”, vertelt HANNES DE GEEST.

Naast de economische meerwaarde is het vooral dat sociale contact dat de volkstuintjes zo belangrijk maakt. “Aan de Schapenweg zijn er 130 tuintjes, dus je komt altijd wel iemand tegen. Vooral voor oudere mensen is dat heel belangrijk, maar persoonlijk vind ik het ook fijn om mijn kinderen te laten kennismaken met de oorsprong van ons voedsel. Om de kennisoverdracht tussen jong en oud te maximaliseren, zullen we in de toekomst met VBVT en partnerorganisaties nog structureler te werk gaan. Want dat menselijke kapitaal vormt een enorme troef voor Brussel als duurzame stad in

spe”, stelt HANNES DE GEEST. “En als ik helemaal mag dromen, dan zou ik ervoor opteren om een deel van het koninklijke domein in Laken om te vormen tot volkstuintjes. Op die manier zouden de verenigingen in Brussel hun expertise verder kunnen inzetten voor de gemeenschap, en zou de koninklijke familie iets kunnen terugdoen voor de Brusselse bevolking.”

Natuur als guerrilla

Net als in andere wereldsteden zijn in Brussel verschillende zogenaamde guerrillaverenigingen actief zoals Brussels Farmer en Brussels Guerilla Gardeners. Een van hun meest gekende acties is het collectief aanplanten van zonnebloemen in de stad. Rond 1 mei delen ze zaadbommen uit, zodat tegen eind augustus de hele stad in een zonnige, gele kleur baadt. Daarnaast ruimt Brussels Guerilla Gardeners in de loop van het jaar regelmatig stukjes openbare ruimte op, en plant ze er wilde bloemen of robuuste plantjes zoals tijm of laurier. Onder meer aan de voormalige Pechère-esplanade en aan een braakliggend stukje grond rechtover het PS-hoofdkwartier ondernam de vereniging al actie. Stapsgewijs evolueren, appreciatie krijgen en dan naar de moestuin. Wie consumeert, maakt niet zoveel uit.

Volkstuin Jette
Foto: Hannes
De Geest

Zelfoogst-
boerderij
Watermaal-
Bosvoorde

Stadsboerderijen

Nog een hele stap verder gaan de zogenaamde stadsboerderijen. Terwijl boeren de stad de voorbije decennia verlaten hebben, keren ze nu terug. Deze stadsboerderijen worden doorgaans gerund door professionele landbouwers, en er is vaak ook een sociaal project aan gekoppeld. Zo werkt Nos Pilijs in Neder-Over-Heembeek al sinds 1984, en stelt ze intussen 170 mensen tewerk onder wie 140 personen met een mentale handicap. Intussen leveren ze over de hele stad voedselpakketten af, of kan iedereen er zijn groenten en fruit gaan kopen.

Daarnaast zijn er momenteel 2 nieuwe grootschalige projecten in opbouw in Brussel: eentje aan de Kwartellaan in Watermaal-Bosvoorde, en Abattoir op het dak van de slachthuizen van Anderlecht. "Aangezien de omliggende tuinwijken Le Logis en Floréal beschermd zijn, is dit terrein dat ook. Vroeger werden hier kolen gekweekt, maar de laatste 3 jaar lag het terrein er verlaten bij. Samen met 6 vrijwilligers hebben we een vzw opgericht. Opmerkelijk is dat we allemaal universitaires zijn tussen 30 en 40 jaar oud, niet echt het profiel van wie vroeger boer werd", lacht MAARTEN ROELS. "Vorig jaar bereidden we het terrein voor met groenbemesters en aardappelen. Nu starten we het eerste seizoen op. Enkele collega's zijn met schaapjes gestart en intussen hebben ze er een dertigtal. Zopas hebben we ook een serre opgezet om tomaten, komkommers en paprika's te kweken. Volgens de principes van het CSA-model (community-supported agriculture) willen we in november een coöperatieve

oprichten, en dan is het de bedoeling dat op termijn 3 voltijdse krachten de boerderij in goede banen zullen leiden. De opbrengst van die 1,5 hectare moet goed zijn voor 300 individuen die zich kunnen abonneren en dan zelf hun voedsel kunnen komen oogsten op deze boerderij. In Vlaanderen bestaan er al zo'n 20 zelfoogstboerderijen, maar in Brussel wordt dit de eerste. Op de rest van het 3 900 vierkante meter grote terrein is onder meer plaats voor een weide voor de schaapjes en een medicinale tuin die in goede banen geleid wordt door ANJA VAN GEERT, een doctor in de biologie die er ook workshops organiseert met haar bedrijfje Herbae."

Abattoir in Anderlecht wordt voor Brussel wellicht het paradepaardje, want het project moet uitgroeien tot de grootste dakboerderij van Europa. Symbolisch is vorig jaar de eerste boom geplant, namelijk een kriekeboom, en intussen is ook de bouw begonnen. Eind 2014 moet die klaar zijn, en in maart 2015 moeten de boerderij en het restaurant de deuren openen. Zowel klein fruit, alle soorten groenten en eigenaardigheden als spirulina – een soort bacterie die op een alg lijkt en vaak als voedingssupplement gebruikt wordt – en microplantjes als mosterzaden en waterkers zullen er gekweekt worden in gigantische bakken. Onder de boerderij komt een hal waar veertig verkopers verse voeding aan de man zullen brengen. Die voedingshal met de stadsboerderij moet het startschot geven voor geleidelijke opwaardering van de moeilijke maar bruisende buurt rond de Anderlechtse slachthuizen, en moet er op termijn voor zorgen dat die aansluiting vindt bij de Brusselse Vijfhoek.

- *Elie Haentjens*

Le Petit Botanique

Ook in de Gentse deelgemeente Sint-Amandsberg wordt volop geploegd en gezaaid op een terrein van zo'n 7 000 vierkante meter dat het OCMW van Gent in bruikleen gaf aan de vzw's Labeur en Compaan. "Uit onze gezamenlijke interesses voor ecologie en sociologie is deze samenwerking ontstaan. We hebben samen een aanvraag ingediend bij het Europees Sociaal Fonds, en krijgen nu achttien maanden de tijd om te bewijzen dat ons project levensvatbaar is. Naast onze stadsboer MARTIN RÉBRY willen we op termijn een tiental mensen in dienst nemen, en 20 000 kilo groenten en fruit per jaar oogsten. Zo'n 4 000 kilo zal gebruikt worden in ons eigen restaurant, de rest staat ter beschikking van de Gentenaars die lid worden van onze boerderij. Voor zo'n 300 euro per jaar zullen een 250-tal families hier vanaf 2015 hun groenten kunnen komen oogsten. En zo kunnen wij meteen onze stadsboer betalen", vertelt RON HERMANS, directeur van vzw Labeur. "Als eerste fase openen we tijdens de zomer samen met kok JOACHIM HAEMERS het pop-uprestaurant Le Petit Botanique op de site van Dok Noord. Als het een succes is – en daar ben ik eigenlijk van overtuigd, zullen we daarna een permanent restaurant in het centrum van Gent openen. Daarnaast voeren we ook onderzoek in samenwerking met de universiteiten en hogescholen van Gent. Eind maart is bijvoorbeeld uit een onderzoek gebleken dat in de stad gekweekte groenten zeker niet ongezond zijn, als je ze gewoon goed wast."

De juiste moestuinbak

Het ergste wat een beginnende tuinder kan overkomen, is een mislukte oogst, en dus is ook de keuze van de juiste bakken cruciaal. Zo voert vzw Labeur momenteel samen met de HoGent een onderzoek uit naar de ideale hoogte en materiaalkeuze voor moestuinbakken, zodat ze hun aanbod bakken uit recuperatiemateriaal op basis van die bevindingen kunnen optimaliseren. In designland behoren het Franse BACSAC en het Belgische bedrijf d&mdepot tot de pioniers in de sector. Zo bracht d&mdepot de laatste jaren enkele interessante modellen op de markt, zoals het op een honingraat gebaseerde *Hive*, ideaal voor kruiden als tijm of rozemarijn. Ook het stapelbare systeem *Briq*, een ontwerp van JENS MILONTON, en het slimme *Urban Farm*, een ontwerp van LIEVE BERGMANS, passen binnen dit *Garden Corner*-gamma. Al blijft vooral *Karoo* het meest tot de verbeelding spreken: dankzij het modulaire systeem kun je zelf gemakkelijk een verticale tuin met planten, maar ook met kruiden of groenten, installeren. Per module kun je negen plantjes kweken, en samen met DCM ontwikkelde d&mdepot speciale potgrond voor *Karoo*. Het systeem zelf vormt een mooi object op zich, en wordt volledig in België gemaakt.

Karoo,
d&mdepot

Hive,
d&mdepot

Briq,
d&mdepot

De bekendste internationale voorbeelden

1. Brooklyn Grange, New York
2. Prinzessingarten, Berlijn
3. Uit je eigen stad, Amsterdam